

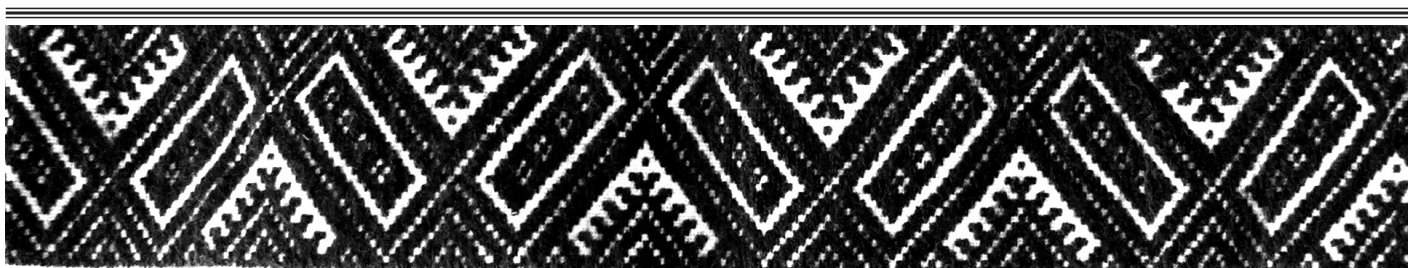
GÁRDONYI GÉZA

Fel nagy örömré!

Fel nagy örömré, ma született,
Aki után a Föld epedett.
Mária karján égi a lény,
Isteni kised szűznek ölén.
Egyszerű pásztor, jöjj közelebb,
Nézd a te édes Istenedet!

Nem ragyogó fény közt nyugoszik,
Bársonyos ágya nincs neki itt.
Csak ez a szalma, koldusi hely,
Rá meleget a marha lehel.
Egyszerű pásztor, térdeden állj!
Mert ez az égi s földi király.

Glória zeng Betlehem mezején,
Éjet elúzi mennyei fény;
Angyali rendek hirdetik őt,
Az egyedül szent Üdvözítőt.
Egyszerű pásztor, arcra borulj,
Lélekben éledj és megújulj!

HALÁSZ PÉTER (1939): az Agrártudományi Egyetemen szerzett diplomát. A *Honismeret* folyóirat szerkesztője (1974–2010), a Honismereti Szövetség elnöke (1995–2010), a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület titkára (1990–2010). 1966 óta foglalkozik a moldvai magyarok történelmével, néprajzával, sorsával. Főbb művei: *A moldvai magyarság bibliográfiája* (1996); „Bokrétába kötögetem vala...” – *Tanulmányok a moldvai magyarok néprajzából* (2002); „Nem lehet nyugtunk” – *Esszék, gondolatok, útirajzok a moldvai magyarokról* (2004); *A moldvai magyarok hiedelmei* (2005); *A moldvai magyarok hagyományos állattartása* (2007); *Növények a moldvai magyarok hagyományában és mindennapjaiban* (2010).

IANCU LAURA (1978): a Bákó megyei Magyarfaluban született. Kötetei: *Johófiú Jankó* (mesegyűjtemény, 2002); *Pár csángó szó* (versek, 2004); *Az aranyréce* (mesegyűjtemény, 2005); *Magyarfalusi emlékek* (fényképmonográfia, 2005); *Karmaiból kihullajt* (versek, 2007); *névtelen nap* (versek, 2009); *Élet(fogytiglan)* (vallomások, 2009); *Jeles napok,*

ünnepi szokások a moldvai Magyarfaluban (2011); *Szeretföld* (regény, 2011); *Helyi vallás a moldvai Magyarfaluban*. Néprajzi vizsgálat (doktori értekezés, 2012). Tagja a Magyar Írószövetségnek és az Erdélyi Magyar Írók Ligájának. Számos magyarországi és romániai folyóirat munkatársa. 2012-ben József Attila-díjjal tüntették ki.

SÁNTHA ATTILA (1968): író, költő, szerkesztő. Tanári diplomát magyar–angol szakon szerzett (BBTE, 1995), a következő évben pedig magiszterit szocio-etnolingvisztikából. A szegedi József Attila Tudományegyetem doktori iskoláján irodalomelméletet tanult. A *Moldvai Magyarság* korábbi szerkesztője. Kötetei: *Münchhausen báró csodálatos versei* (1995); *Az ír úr* (1999); *Kemál és Amál* (2004); *Székely Szótár* (2004, 2009); *Írások könyve* (2010). 1996-ban Sziveri János-díjat kapott, 1997-ben elnyerte a Kolozsvári Írók Szövetségének díját, 2010-ben pedig az év legjobb művét jutalmazó Méhes-György-nagydíjjal tüntette ki az *Írások könyve* című kötetét az Erdélyi Magyar Írók Ligája.

IANCU LAURA

Ádventi hittani foglalkozás Moldvában, 1845-ben

KI A SZERZŐ?

1845-ben a budapesti *Religio és Nevelés* folyóirat harmadik száma rövid írást közöl *Moldva* címmel. A névtelen („-Z-”) szerző által jegyzett tudósítás voltaképpen egy helyzetkép egy moldvai faluközösség ádventi időszakban zajló vallásos eseményeiről. Az alább közreadott leírásból kiderül, hogy a nyári időszakot mezei munkával töltő felnőttek és gyermekek számára kevés alkalom adatik a vallási előírások betartásához, a hitélet minimális megéléséhez, hiszen a fáradságos munka után „álom és nyugalomvágy vesz erőt az ellankadt testen, annyira, hogy alig marad idő az imádságoknak mi röviden is elvégzésére, könnyen felejtve a tanítást”. A feledés és az elvállaltalanodás fékezése érdekében az ádventi estéket „mind a szülők-, mind a magzatok (...) üdvösségre szükséges tanulmányok megtanulása”-val töltik. Az összejöveteleket minden alkalommal más-más „alkalmasabb” családok otthonában szervezik meg, vasárnap, hétfő, szerda és péntek estéken. A gyülekezés időpontját harangszóval adják hírül. Egy-egy estén 70–80, de „néha több” hívő is összegyűl. A szerző által „foglalkozásnak” nevezett alkalmak a következő forgatókönyv szerint bonyolódtak le:

A hosszú nyáron hiveinket, s főleg a gyermekeket, vasárnapokat és ünnepeket kivéve, ritkán láthatjuk el; el lévén foglalva a’ mezei munkával; mellynek egyedül köszönik mindnyájon Isten után táplálásukat. Erre szoktatják az atyák is magzataikat kisdéd kortól fogva: a nagyobbakat keményebb munkára használván, a’ kisebbeket pedig barmaik legeltetésére már korán reggel elküldvén, honnan csak késő este veti őket haza, mikor az álom és nyugalomvágy vesz erőt az ellankadt testen, annyira, hogy alig marad idő az imádságoknak mi röviden is elvégzésére, könnyen felejtve a tanítást! Mi így lévén, alig várjuk a szülőkkel együtt az advent napjait; mint melly idő táján a hideg e tartományban mindenkit házába szorít: a hosszú estvék mind a szülők-, mind a magzatoknak szép alkalmat nyujtva az üdvösségre szükséges tanulmányok megtanulása, s ez időt a lelkipásztorok is ohajtva várják, hogy ártatlan lelkek iránti, lélekben járó szent kötelességeiket vagy magok, vagy kántoraik által teljesíthessék; melly üdvös foglalatosság ez évben parochiánkon, valamint mindenik plébániában következőleg megy végbe. – Iskolául szolgálnak a hivek házai, különösen azokéi, kiknél alkalmasabbnak s könnyebbnek találtatik kisdedeikre nézve az estvéli gyűlés. Vasárnap, hétfőn, szerdán és pénteken: az estveli harangszó e gyűlésre a’ bizonyos jel; mellynek hallatára, a kijelölt házhoz sietve sereglenek valamennyi magzatok, kik az összeírás szerint arra valók (öszvegyűl 70–80, s néha több is). Itt a kántor megjelentével, az Atya, Fiú és Szentlélek Isten nevében, a keresztvetésben kezdődik a tanítás: mire a miatyánk, üdvözlet, közgyónás, tíz és öt parancsolatok, hét szentségek és hitbeli indulatok elimádkozása után, a mondottakból egyenkint ki kérdeztetnek; azután rövid, szokott kérdésekben egyenkint az Isteni főlsegről, a Szentháromság titkairól, az üdvözítő Jézus megváltása- és kinszenvedéséről, szüz anyjáról, a megszentelés malaszt-

járól, a Szentlélek Isten hét ajándékairól, a szentségekről közönségesen, és különösen mindeniköl: nevezetesen a bér-málásról és annak hasznairól, a sz. gyónásról, és annak részeiről, az Oltáriszentség valóságáról, mélységes titkairól, stb. kihallgattatnak; – az egészet rövid kérdések – és feleletekbe foglalt tanítás, magában foglaló a lélek halhatatlansága, az örök élet, annak boldog – vagy boldogtalan volta felöli igazságokat, fejezvéen be: mihez a főbünök, stb. előszámlálása és a végső dolgokról rövid oktatás is csatol-tatik. E sz. foglalkozásnak vége lévén, egy-két istenes ének oszlatja el a következő nap más háznál folytatandó tanítá-sra ujlag összesereglendő gyülekezetet: mi így foly az egész adventi napokban. Így készülnek, keresztény növen-dékeikkel a karácsony sz. gyónásra, és az üdvözítő Jézus titkos értelmű születésének örvendetes ünnepére magok a szülők is... És mi ezek következtében örömmel mondhat-juk, mikép nincs körümben, még a kisebbek közül is, senki, ki az említett kérdésekre, ha mi röviden is, meg ne tudna felelni”. Aláíró: – Z-¹

A cikkben foglaltak szerint az ádventi „foglalkozások” nem-csak a szerző parókiáján, hanem „mindenik plébániában (...) megy végbe”, azaz minden plébánián megtartattak. Ezt megerősítő adattal azonban pillanatnyilag nem rendelkezünk, Moldva más plébániájáról, ebből az időszakból nincsenek hasonló alkalmakról tudósító feljegyzések. A cikkből az is kiderül, hogy a „foglalkozáson” rendszerint a pap is, és a kántor is jelen van, ám az is előfordul, hogy a plébános távollétében a kántor vezeti a „foglalkozást”. A leírásban egészen más kép tárulkozik fel a moldvai katolikusok vallásos életéről, a hit-oktatás körülményeiről, de leginkább a papok és a hívek vi-szonyáról, együttműködéséről, mint amelyet a szakirodalom alapján korábban elképzeltünk. A magyar nyelven írt újság-cikkben nincs szó arról, hogy a felsorolt imák, énekek és a hit tanainak az oktatása milyen nyelven folyt, de aligha tévedünk, ha azt feltételezzük, hogy a találkozókon elhangzottak ma-gyar nyelven hangoztak el. Ezzel azt is feltételezzük, hogy a közösség maga, a plébános és a kántor is magyar volt. Emiatt is nehéz elképzelni, hogy a fenti szokás ebben a formában ál-talános gyakorlat lett volna/volt Moldva-szerte,² ahol ebben az időszakban egy-két kivételtől eltekintve olasz, lengyel és német anyanyelvű, magyarul és románul nem vagy igen gyen-gén beszélő papok működtek. Végül, ezért merül fel a gyanúja annak, hogy a „foglalkozások” helyszíne Klézse (esetleg a kléz-sei plébániához tartozó filiák), a plébános és egyben a cikk szerzője pedig Petrás Incze János lehetett (?). A szakirodalom ezt a forrást egyrészt nem használja, nem idézi, másrészt nem hozza összefüggésbe Petrással, a feltételezett szerzőség tehát óhatatlanul bizonyítást igényel. A forrás és a szerzőség kér-désének a vizsgálata folyamatban van, az eredményekről egy következő cikkünkben számolunk be.

1 N. n.: 1845 Moldva. *Religio és Nevelés*, II. évf. 3. sz. 24.

2 Annak ellenére, hogy a misszióvezető helynökök rendre elrendel-lik a kötelező ádventi hitoktatást.

Vallás Magyarfaluban

(folytatás előző lapszámunkból)

VALLÁS ÉS IDENTITÁS

A szakirodalomban egyöntetűen elfogadott nézet, hogy a moldvai csángók *identitásának* központi elemét a *katolikus egyházhoz* való tartozás ténye adja (POZSONY 1994, 16; vö. SÁNDOR 1998, 1137; TEKEI 1995, 168). A már idézett tanulmányában Jakab Attila úgy fogalmaz, az önmagukat katolikusokként meghatározó csángók „megrekedtek” a *középkori* gyakorlatban, amikor az identitást nem a nyelv és a nemzeti tudat, hanem a *vallás* jelölte ki.¹ Erdélyi P. Zoltán néhány, Erdély és Moldva határán fekvő, általa „átmeneti falvaknak” nevezett településen,² Boross Balázs pedig Pusztinán végzett hasonló vizsgálatot. Boross azt tapasztalta, hogy a különböző etnonimek („csángók”, „pusztinaiak”, „magyarok”, „románok”) a helyieknek a pappal szembeni viszonya szerint is változhatnak.³ Pávai István vizsgálatai során a fentiekől némileg eltérő következtetésekre jutott. Tapasztalatai szerint a moldvai magyarok többsége rendelkezik külön etnikai és külön vallási azonosságtudattal, a kettő hol összefonódik, hol konfrontálódik egymással. A kérdésben újszerű szempontot vet fel, ugyanis szerinte a csángók „identitásavarának” keletkezésében nem elhanyagolható tényező a moldvai magyaroknak az erdélyi és a magyarországi magyarsághoz viszonyított *kisebbségi* érzése sem (PÁVAI 1996, 24–25).⁴ Az identitásra vonatkozó elemzésekkel kapcsolatos alapproblémák egyike az, hogy – egy-két kivételtől eltekintve – *általánosító* jellegűek, a csángóságot koherens és egységes mentalitással, világképpel rendelkező népcsoportként kezelik.

A másik problémát az okozza, hogy a kutatások a modern politikai, *polgári identitáskategóriák* (*nemzet, nyelv, történelem*) és szimbólumok mentén közelítik meg a csángók identitását, nem egy esetben arra a prekoncepcióra alapozva, miszerint ilyen típusú identitáselemek létevel nem is számolhatunk a moldvai magyar népcsoport esetén.

Ezek a módszerek magukba rejtetik a kutatás lehetséges eredményeit is. Tanulásokkal járna egy olyan vizsgálat, amely a közösségek normatív *rítusainak*, nyelvi, vallási és kulturális *tradícióinak* a szisztematikus és széles körű feltérképezése és elemzése révén tárja fel a csángók identitását.

VALLÁS ÉS NYELV

A kutatások szerint a csángók azonosságtudatának alapvető eleme a környezetüktől eltérő vallás(uk), így az ehhez kapcsolódó *nyelv* fontos szerepet tölt be nemcsak az identitás, hanem a nyelvcsere és nyelvmegtartás terén is. Sándor Klára nyelvész azt vizsgálta meg, hogy milyen hatással van a vallás a csángók nyelvcserejére, s az hogyan hat az identitásra. Kutatási eredményei szerint a nyelvcsere a(z intím) nyelvhasználati terek közül kizárólag a vallás tartományában van előrehaladott állapotban, így bizonyosra vehető, hogy a vallás nem fé-

kezi, hanem felgyorsítja a nyelvcsereét.⁵ Megjegyzendő, hogy a *misszió* korában (1622–1882/84) Moldvában az *egyház* és a *liturgia* hivatalos nyelve a latin volt, maguk a misszionáriusok pedig *olasz, bosnyák, lengyel*, olykor *magyar* (anya)nyelvűek, a helyi papság pedig *román* nyelvű volt, a magyar nyelvhasználat a kántorok által felügyelt és vezetett népi vallásosság valamint az egyéni vallásosság szintjén jelent vagy jelenhetett meg. A liturgiához kapcsolódó *magyar nyelvű ének- és imahagyomány* a 19. század végétől kezdődően a *népi vallásosság* területére szorult, majd egészében eltűnt, helyére román nyelvű ének és ima került. A vallási élet román nyelvűvé válása ellenére azonban nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy a kétnyelvű közösségekben – kivált a közép- és idős nemzedék körében – az *egyéni vallásosságra* ma is jellemző a *kétnyelvűség*.

VALLÁS ÉS MORÁL

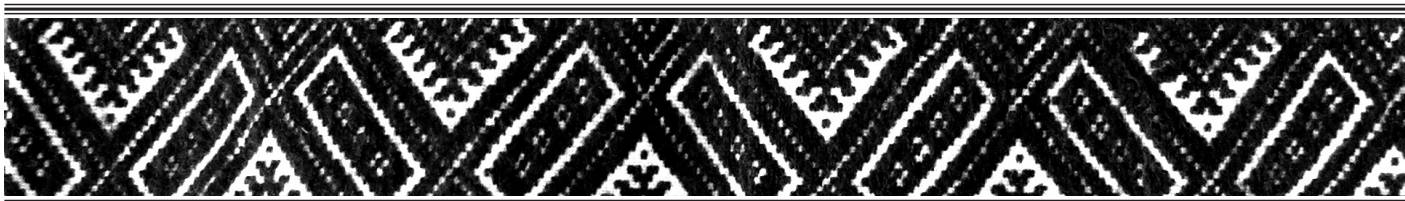
Kotics József témába vágó elemzésében az „átmeneti stádiumban” levő moldvai kultúra erkölcsi *normarendszerét* vizsgálta meg.⁶ Összegezi azokat az – egyház és a helyi hatóságok által együttesen lebonyolított – rituálékat, amelyeket a „vétkesek” szankcionálása, majd a közösségbe való reintegrációja során alkalmaztak (KOTICS 1997, 48–49).

Az erkölcsi élet vallásos meghatározottságáról további alapkutatásokat végzett Kinda István, aki elsőik között állapítja meg, hogy a vallással átítatott közösségszervezés nem egyoldalúan az egyház és a pap hatásának tudható be, hanem egyszersmind belülről fakadó közösségi igény is.⁷ Az erkölcsi normasértések egyik jellemző formája a lopás, amit Peti Lehel vizsgált meg közelebbről.⁸ A házasság intézményéhez kapcsolódó vallás-erkölcsi normákat Ilyés Sándor kutatta.⁹ A társadalomkutatók egyöntetű megállapítása szerint a csángó falvakban radikális *életformaváltás* zajlik, amely eredményeképpen a régies, „archaikus kultúra” egy újszerű *köz-kultúrába* látszik feloldódni.

(folytatás a következő lapszámunkban)

1. Jakab Attila hivatkozik Sylvester Lajosra, aki szerint a csángók katolikus vallásukkal jelzik másságukat a környezetükben élő ortodox vallású románsággal szemben, másrészt elhatárolódnak a csángó megnevezéstől, harmadrészt pedig így fejezik ki a magyarsághoz való tartozásukat (SYLVESTER 2000. 36). Lásd még JAKAB 2006. 27.
2. Éspedig: Románcsügés, Magyarcsügés, Gyepece, Kostekek. Tapasztalatai szerint a vallási hovatartozás a közösségek számára etnikai identitástudatot, gyakrabban azonban tudatzavart eredményez. ERDÉLYI P. 1997. 72.
3. Tapasztalatai szerint identitás kapcsán a vallás és etnicitás egyszerre jut kifejezésre, az „egy Istenben való hit” azt eredményezi, hogy az általa vizsgált pusztinaiak – mint közösség – „katolikusok” lehetnek anélkül, hogy egyébiránt románoknak vagy magyaroknak kellene identifikálniuk magukat. BOROSS 2004. 262–279.
4. Lásd még Gazda Klára a tárgyi kultúra és identitás kapcsolatáról szóló tanulmányát (GAZDA 2006. 227–259.); Magyar Zoltán tanulmányát a lujzikalagoriak történeti, etnikai identitásáról (MAGYAR

1994. 75–88.); Peti Lehel a csángók identitását befolyásoló külső és belső tényezőkről szóló tanulmányát (PETI 2005b. 201–217.).
5. Felhívja a figyelmet arra, hogy nemcsak a vallás, hanem a csángó nyelv is többretegű. SÁNDOR 1998. 1140–1141., 1145.
 6. A szerző tapasztalatai szerint a csángó kultúra mindennapjai vallással vannak átítatva, a csángók világképe egészében szakralitáson alapszik, a közösségek erkölcsi élete is vallási alapú. KOTICS 1997. 36–55. A tanulmány később is megjelent: KOTICS 1999. 55–67.
 7. Tapasztalatai szerint Moldvában a hivatalos normakontroll legfontosabb intézménye az egyház. KINDA 2005, 27–56. Lásd még POZSONY 2005b. 185–191.
 8. Peti Lehel megjegyzi, hogy a lopás kapcsán sűrűn igénybe vett „fekete mágia [...] a legfőbb informális kontrollmechanizmusok közé tartozik, amely esetenként az állami hatóságok megkerülésével aktivizálódik”. PETI 2003. 160–171. A tanulmány módosított változata később is megjelent, lásd PETI 2003. 159. Vö. KE-SZEG 1999, 338.
 9. Vizsgálatai a Gilbert Durand-féle szimbólumkutatás módszerével végezte el. Eszerint a moldvai példákban a jelképek nagy része feminin jellegű és szoros kapcsolatban áll az idő szimbolikájával. ILYÉS 2004. 59–80, 71–77. Vö. HALÁSZ 2002f. 337–339; KOTICS 2001. 36.

IANCU LAURA

Credința religioasă în Arini

(continuare din numărul anterior)

RELIGIE ȘI IDENTITATE

Este o concepție, unanim recunoscută, în literatura de specialitate că în centrul identității ceangăilor moldoveni se află conștiința apartenenței lor la biserica romano-catolică. (POZSONY 1994, 16; v. SÁNDOR 1998, 1137; TEKEI 1995, 168). Jakab Attila în lucrarea sa amintită își exprimă părerea că ceangăii care se autoidentifică cu etnonimul „catholic” sunt încă robii unui concept medieval, cum că identitatea se exprimă nu prin conștiința limbii sau a națiunii, ci prin religie.¹ Erdélyi P. Zoltán a cercetat acest fenomen în unele sate aflate la granița dintre Transilvania și Moldova („sate de transit”, cum denumește cercetătorul aceste localități).² Boross Balázs a desfășurat asemenea cercetări la Pustiana. Potrivit observațiilor lui, diferitele etnonime folosite de ceangăii în autoidentificare („ceangăii”, „pustinieni”, „maghiari”, „români”, etc.) prezintă diferențe și după natura relației localnicilor cu preotul.³ Concluziile la care ajunge Pávai István, pe urma cercetărilor lui, diferă oarecum de cele prezentate mai înainte. Potrivit opiniei sale, majoritatea ceangăilor moldoveni posedă – separat – o identitate etnică și una religioasă, iar cele două identități când se împletesc, când se confruntă una cu cealaltă. Această problemă sinuoasă are și un punct de vedere nou, nefolosit de alții, și anume: în formarea „dezechilibrului de identitate” la ceangăii contribuie ca un factor de seamă și complexul lor de inferioritate față de maghiarii transilvăneni și față de cei din Ungaria. (PÁVAI 1996, 24–25)⁴ În analizele privind identitatea apare ca o problemă de bază faptul că – exceptând câteva cazuri – majoritatea acestora au un caracter generalizator, ceangăimea fiind vizată ca o etnie coerentă, dispunând, de o viziune asupra lumii, de o mentalitate unitară.

O altă problemă este cauzată de faptul că în investigarea identității ceangăilor se operează exclusiv cu categoriile și

simbolurile noțiunilor folosite în cercetările moderne de prospectare ale identității etniei (națiune, limbă, istorie, etc.), altă dată se bazează pe preconcepția că asemenea elemente de identitate nicicum nu pot fi luate în seamă în cazul etniei maghiare moldovenești.

Prin folosirea acestor metode se prefigurează și rezultatele posibile ale cercetărilor. Ar duce la rezultate pline de învățăminte o asemenea investigație care – în prospectarea identității ceangăilor – ar porni din analiza și inventarierea largă, sistematică a tradițiilor lingvistice, religioase și culturale, ale riturilor normative la comunitățile ceangăilor.

RELIGIE ȘI LIMBĂ

Pe baza cercetărilor se conturează concluzia că elementul de bază al conștiinței de identitate a ceangăilor este religia lor diferită de cea a populației majoritare, astfel, **limba religiei** are și ea un rol de seamă atât din punctul de vedere al menținerii identității, cât și dacă ne referim la abandonul de limbă sau păstrarea ei. Lingvista Sándor Klára în cercetările sale a pus sub lupă problematica influenței exercitate de religie asupra transferului de limbă la ceangăii, și a examinat repercursiunile acestui transfer asupra conștiinței lor de identitate. Pe baza investigațiilor sale subliniază că transferul de limbă – pe tărâmul spațiilor intime de utilizare a limbii – prezintă o stare avansată, exclusiv în zona religiei, concluzionând astfel că religia nu îngreunează ci, tocmai, favorizează transferul de limbă.⁵ Trebuie specificat că în perioada istorică a misiunii (1622–1882/84) limba oficială a religiei, a liturghiei era limba latină, iar misionarii erau de etnie italiană, bosniacă, poloneză, câteodată și maghiară, iar preoțimea locală era de limba maternă română, astfel, utilizarea limbii era (putea fi) posibilă doar în religiozitatea populară îngrijită, condusă de cantorii (deacii) locali, sau pe tărâmul religiozității individuale. Tradiția cântecelor și rugăciunilor de limbă maghiară legată de

liturghie începând cu secolul al XIX-lea s-a retras pe tărâmul religiozității populare și s-a stins cu totul până la urmă, cedând locul cântecelor și rugăciunilor de limbă română. Deși viața religioasă a devenit de limbă română, nu putem neglija nici fenomenul că în comunitățile bilingve – mai ales în cadrul generațiilor mijlocii și vârstnice – și religiozitatea dispune de un caracter bilingv.

RELIGIE ȘI ETICĂ

Cercetătorul Kotics József în analiza sa având această temă a analizat structura normelor morale ale culturii moldovene aflată în fază de tranziție.⁶ Autorul totalizează ritualurile desfășurate în comun de biserică și autoritățile locale pe tărâmul sancționării delicvențelor, mai apoi la reintegrarea celor vinoși în societate. (KOTICS 1997. 48–49.)

Kinda István a întreprins cercetări de bază în privința evidențierii caracterului religios al vieții morale, constatând printre primii faptul că organizarea comunităților bazate pe criteriile religioase nu se datorează în exclusivitate bisericii și preotului, ci este vorba și de o cerință socială izvorâtă din interiorul comunității.⁷ Furtul, una dintre principalele forme de lezare a normelor etice este examinat mai de aproape de Peti Lehel.⁸ Normele eticii religioase legate de instituția căsătoriei au fost cercetate de Ilyés Sándor.⁹ Este o constatare univocă a cercetătorilor științifici în domeniul societății, că în satele ceangăiești este în derulare o schimbare radicală a modului de viață, ducând spre acel rezultat încât cultura tradițional-arhaică să fie preschimbată de o cultură colectivă curentă.

(continuare în numărul următor)

Traducere: Bartha György

Lectură: Ion Nete

- 1 Jakab Attila face referire la Sylvester Lajos, cel care susține că ceangăii prin aceasta, pe de o parte, își exprimă deosebirea lor față de românii ortodocși cu care conviețuiesc, pe de altă parte, se delimitează de denumirea de ceangău, iar în al treilea rând: astfel își exprimă apartenența lor de etnia maghiară. (SYLVESTER 2000, 36). Vezi încă: JAKAB 2006, 27.
- 2 Aceste sate sunt: Ciugheș, Cădărești, Pajiștea, Coșnea. Apartenența religioasă pentru locuitorii acestor comunități, potrivit experiențelor sale, poate să cauzeze o dezvoltare a conștiinței de identitate etnică, dar și o conturbare a acestei identități. ERDELYI P. 1997. 72.
- 3 Potrivit experiențelor lui în privința identității religia și etnicitatea este exprimată deodată, din „crezul lor într-un singur Dumnezeu” rezultă că pustiniienii examinați de dânsul, ca comunitate, pot fi pur și simplu catolici, fără să aibă nevoie să se identifice ca fiind români sau maghiari. BOROSS 2004, 262–279.
- 4 Vezi încă: studiul lui Gazda Klára despre raportul între cultura materială și identitate (GAZDA 2006, 227–259); lucrarea lui Magyar Zoltán privind identitatea istorică și etnică a ceangăilor de la Luizi Călugăra (MAGYAR 1994, 75–88); studiul lui Peti Lehel despre factorii externi și interni care influențează identitatea ceangăilor. (PETI 2005b, 201–217.)

- 5 Autorul atrage atenția că nu numai religia, dar și limba ceangăilor dispune de mai multe straturi. SÁNDOR 1998, 1140–1141, 1145.
- 6 Pe baza experiențelor sale autorul și-a format părerea că zilele culturii ceangăiești cotidiene sunt îmbibate cu religiozitate, toată viziunea asupra lumii a ceangăilor se bazează pe sacralitate, iar viața morală a comunităților are un caracter religios. KOTICS 1997, 36–55. Lucrarea a fost retipărită: KOTICS 1999, 55–67.
- 7 Pe baza experiențelor sale constată că în Moldova cea mai de seamă instituție a controlului de norme oficiale este însăși biserica. KINDA 2005, 27–56. Vezi încă: POZSONY 2005b, 185–191.
- 8 Peti Lehel constată că – pentru elucidarea cazurilor de furt – sunt folosite foarte des practicile, mecanismele informale de control ale „magiei negre”, activizate chiar prin ocolirea oficialităților de stat. PETI 2003, 160–171. O variantă modificată a studiului a fost reeditată. Vezi: PETI 2003, 159. Compară cu KESZEG 1999, 338.
- 9 Și-a efectuat investigațiile sale folosind metoda cercetărilor pe bază de simboluri ale lui Gilbert Durand. Potrivit constatărilor lui marea majoritate a pictogramelor în exemplele moldovenești au un caracter feminin și sunt strâns legate de simbolica timpului. ILYÉS 2004, 59–80, 71–77. Compară cu HALÁSZ 2002f, 337–339; KOTICS 2001, 36.

BIBLIOGRAFIE / SZAKIRODALOM

BOROSS Balázs

- 2004 Csángó identitás(ok) Pusztinán. Vallás és etnicitás összefüggései Moldvában egy antropológiai esettanulmány tükrében. In Kozma István – Papp Richárd (szerk.): *Etnikai kölcsönhatások és konfliktusok a Kárpát-medencében*. Budapest, Gondolat Kiadó, 262–279.

ERDELYI P. Zoltán

- 1997 A vallás és identitás formáló szerepe néhány, a néprajzi érdeklődés periferiájára szorult csángó faluban. In Halász Péter (szerk.): *Csángó sorskérdések. Az újképzési tanácskozás előadásai 1994. október 28–30.* Budapest, Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület, 72–77.

GAZDA Klára

- 2006 Tárgyi kultúra és identitás a moldvai katolikusoknál. In Diószegi László (szerk.): *A moldvai csángók*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 227–259.

HALÁSZ Péter

- 2002f A leányság, a házaseslet és a terhesség. In *Bokrétába kötöttem vala. A moldvai magyarok néprajzához*. Budapest, Európai Folklór Intézet, 333–346.

ILYÉS Sándor

- 2006 Fekete kereszt alatt. A megessett leány büntetőritusainak szimbolikája a moldvai csángóknál. In Tánzos Vilmos (szerk.): *Képek a folklórban. Tanulmányok az archetipikus szimbolizáció köréből*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 59–80.

JAKAB Attila

- 2006 *Csángóság és katolicizmus. Az identitástudat változásai. /Műhelytanulmány, 18./* Budapest, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány

KESZEG Vilmos

- 1999 *Mezőségi hiedelmek*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó

KINDA István

- 2005b A társadalmi kontroll és intézményei a moldvai falvakban. In Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Adap-*

táció és modernizáció a moldvai csángó falvakban. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 21–56.

KOTICS József

- 1997 Erkölcsi értékrend és társadalmi kontroll néhány moldvai csángó faluban. In Pozsony Ferenc (szerk.): *Dolgozatok a moldvai csángók népi kultúrájáról.* /Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve, 5./ Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 36–55.
- 1999 Erkölcsi értékrend és társadalmi kontroll néhány moldvai csángó faluban. In Pozsony Ferenc (szerk.): *Csángósors. Moldvai csángók a változó időkben.* Budapest, Teleki László Alapítvány, 55–67.

MAGYAR Zoltán

- 1994 Vallás és etnikum kapcsolata egy moldvai csángó faluban. *Néprajzi Látóhatár* III, 1–2. sz. 75–88.

PÁVAI István

- 1996 Vallási és etnikai identitás konfliktusai a moldvai magyaroknál. *Néprajzi Értesítő* LXXVIII, 7–27.

PETI Lehel

- 2003a A fekete mágia szociális egyensúlyellenőrző szerepe a moldvai csángó falvakban. A lopás hiedelmei. In Szabó Á. Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok. Fiatal kutatók a népi kultúráról.* Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 158–173.

2005b Identitásmodelláló tényezők a moldvai csángó falvakban. *Tabula* 8 (2), 201–217.

POZSONY Ferenc

- 1996 Etnokulturális folyamatok a moldvai csángó falvakban. In Katona Judit – Viga Gyula (szerk.): *Az internetikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei.* Miskolc, Herman Ottó Múzeum, 173–179.
- 2005b Az erkölcsi és a jogi értékrend működése. In uő: *A moldvai csángó magyarok.* Budapest, Gondolat Kiadó – Európai Folklor Intézet, 185–191.

SÁNDOR Klára

- 1998 A nyelvcsere és a vallás összefüggése a csángóknál. In Jankovics József – Monok István – Nyerges Judit (szerk.): *A magyar művelődés és a kereszténység.* Budapest–Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, Scriptum, 1130–1150.

SYLVESTER Lajos

- 2000 *Csupa csapás az élet.* Sepsiszentgyörgy, Háromszék Kiadó.

TEKEI Erika

- 1995 „Nem tudsz énekelni, gyónni, anyád nyelvén imádkozni”. Imaszövegek és vallomások. In Barna Gábor – Bárdos István – Tisovszki Zsuzsanna (szerk.): *Vallásos népelet a Kárpát-medencében.* Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 168–180.

HALÁSZ PÉTER

„Minden burján jó valamitől...” Fokhagyma (*Allium sativum*)

(folytatás előző lapszámunkból)

Aligha túlozunk, ha azt gondoljuk, hogy a fokhagyma hasznosításának leggazdagabb területe a *hiedelmek világában* van, s ha az ilyesmit mérni lehetne, megkockáztatnánk, hogy a moldvai csángó népeletben a mágikus tevékenységek során nagyobb súllyal szerepel ez a növény, mint a táplálkozásban és a gyógyításban együttvéve. A fokhagymának a hiedelmekben játszott szerepét a betöltött funkció alapján három csoportba igyekeztem rendezni, úgymint *rontás*, *elhárítás* és „*gyógyítás*”. A hiedelmek esetében természetesen nem lehet egyértelműen elválasztani a természetes és a természetfölötti cselekedeteket, hiszen az egyik a másikkal erősödik, s együtt fejt ki hatását.

Szabófalván a fokhagyma szárát *rontásra*, *fermekálásra* használták, Magyarfaluban, hogy az egymásra féltékeny lányok kicsi *kigyófiat* rejtettek a fokhagyma szárába, s azzal etették meg vetélytársukat. Lészpeden úgy tartották, hogy „*Aki rosszat akart a másiknak, megfúrta a fájának a tövit,*

fokhagymát tett bele, hogy az a fa száradjon ki. S akkor kiszáradt a fa.”¹ Klézsén úgy rontanak vele, hogy „*El kell nyelni három fej fokhagymát épen, s meg kell keresni, mikor kicsinálod. Fel kell venni, megtakarítani, béköttni egy rongyba és elvinni ahhoz, akinek rosszat akarsz. Kend meg a ruháját, vagy a gyöngyit, mit visel, és vesd le a házba vagy az udvarra, s monddad, mikor kened: »Milyen büdös a szar és a fokhagyma, hétszer büdösebb légy!*«”².

Statisztikám nincs, de úgy tűnik, hogy a *rontás elhárítására* gyakrabban és sokrétűbben alkalmazzák a fokhagymát, mint magára a rontásra. Az elhárítás legáltalánosabb módjai a megelőzést szolgálják, az „*eleve elhárítás*”-t. A várandós klézsei asszonyok „*fokhajmát szoktak tenni a fejük alá, három fok fokhajmát, nehogy meglapulja őket a gonosz*”. Szüléskor pedig „*megkenik fokhagymával a kulcslikat és még az ágy fokára es húznak el keresztet fokhagymából, azért, hogy a gonosz ne menjen oda, amíg megszüli a gyermeket.*”³